

AMID Working Paper Series 14/2002

Boligmæssig segregering. Hvad er årsagen til, at flygtninge og indvandrere bor koncentreret i de belastede boligområder?¹

**Sølvi Karin Børresen, mag.art. og ph.d.
Center for Forskning i Socialt Arbejde**

Nærværende notat søger at indfange en nuanceret tilgang til forståelse af fænomenet *etnisk boligsegregation* og er udarbejdet på baggrund af ph.d.-afhandlingen *Fremmedhed og praksis – om tyrkiske og pakistanske indvandreres bosætning og boligvalg* (Børresen 2000b). I notatet refereres til et sammensat baggrundsmateriale svarende til en del af det materiale, der indgår i afhandlingen.

I notatet indgår endvidere forslag til forskningsprojekter, som ville være oplagte at igangsætte inden for feltet.

Som bilag følger en liste over udvalgte danske undersøgelser inden for forskningsområdet.

1 Integration

Når det gælder etniske minoriteters integration i det danske samfund stilles vi over for en meget kompliceret og flerfacetteret udfordring, hævder den danske politolog Charlotte Hamburger (1997). At integrationen repræsenterer en sammensat udfordring fremgår tydeligt af de overordnede målsætninger for regeringens integrationspolitik:

- *At indvandrere og flygtninge opnår mulighed for at deltage på lige fod med andre borgere i samfundets politiske, økonomiske, arbejdsmæssige, sociale, religiøse og kulturelle liv.*
- *At indvandrere og flygtninge udnytter disse muligheder og bidrager til velfærdssamfundets fortsatte udvikling.*

---

¹ Dette arbejdspapir er et notat udarbejdet for Akademiet for Migrationsstudier i Danmark i forbindelse med en kortlægning af integrationsforskningen i Danmark siden 1980, udført i opdrag af Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Projektet vil blive sammenfattet i en endelig rapport, der forventes udgivet af Ministeriet i løbet af efteråret 2002.

- *At der skabes gensidig forståelse og respekt mellem indvandrere og flygtninge og landets øvrige borgere.* (Rapport fra regeringens ministerudvalg 2000:69)

Ifølge de politiske målsætninger er integration ikke noget, der alene vedrører den enkelte udlænding, men også samfundet som helhed; *at integration er et spørgsmål om at undgå marginalisering og polarisering i samfundet, at skabe imødekommenhed og samspil og deltagelse blandt forskellige grupper.* (Ibid. 69).

Hvad gør disse integrationsmålsætninger så svære at realisere? Her er det relevant at vende tilbage til Charlotte Hamburgers forståelse af den flerfacetterede udfordring, vi stilles over for og se nærmere på, hvad der hæmmer og fremmer integrationen. Udfordringen rummer, ifølge Hamburger, tre centrale helheder: *politisk integration, integration på arbejdsmarkedet og social integration.* Hamburgers synspunkt er, at man næppe kan tale om eller forvente social integration med mindre der finder en *systemintegration* sted. Systemintegration skal her først og fremmest forstås som *politisk integration*, og henviser til graden af systemets (statens) accept af etniske minoriteter som ligeværdige borgere samt accept af deres politiske indflydelse. I denne tilgang indgår arbejdsmarkedet som det sted, hvor den sociale og politiske integration mødes. Med hensyn til de etniske minoriteters adgang til de tre 'felter', kan der skelnes mellem formelle lige rettigheder og reelle muligheder. Formelt set har alle danske *statsborgere* – uanset etnisk oprindelse – de samme rettigheder for politisk deltagelse. Reelt er mulighederne afgrænsede på grund af manglende politisk indflydelse på centralpolitisk niveau, samtidigt er mulighederne begrænsede på grund af svage indirekte kanaler. Når det gælder adgang til arbejdsmarkedet er rettighederne formelt set de samme som for etniske danskere. Reelt kan mulighederne være begrænsede på grund af uddannelsesbaggrund, manglende sociale netværk samt diskrimination.

Formelt eksisterer lovmæssigt forbud mod diskrimination og forskelsbehandling, hvilket burde kunne bidrage til at fremme den sociale integration. Men reelt er mulighederne for social integration begrænsede på grund af negative holdninger og fordomme samt manglende kontakt til majoritetsbefolkningen. En udpræget 'vi'-'de'-optik gør sig gældende, og de etniske minoriteter møder diskrimination i hverdagen. Hamburger hævder, at når det gælder social integration – nærmere bestemt den ikke-regulerbare 'private' sociale adfærd mellem etniske grupper – kan man ikke tale om formelle lige rettigheder og muligheder, men kun om reelle muligheder. Negative forestillinger om og holdninger til hinanden udgør en barriere for social integration, og lovgivning løser ikke problemet.

Af ovenstående fremgår, at etniske minoriteters reelle muligheder for integration på forskellige niveauer er begrænsede. Disse begrænsninger manifesterer sig blandt andet i bosætningsmønstret.

Hvad er årsagen til, at flygtninge og indvandrere bor koncentreret i belastede boligområder? Ét forenklet og unuanceret svar på dette spørgsmål er at finde i mediernes overskrifter: *Fremmede vil bo i ghettoer* (fx Jyllandsposten, d. 29.11.98). Men hvad 'styrer' bosætningen, hvad ligger til grund for de koncentrationer vi

observerer og statistisk måler? For det første handler det om udbud og efterspørgsel på boligmarkedet. For det andet kan dette bosætningsmønster skyldes mangel på økonomisk kapital, hvilket begrænser ens valgmuligheder. For det tredje kan der være tale om at søge til områder, hvor der i forvejen bor mennesker man har noget til fælles med, hvilket – i et Bourdieu-perspektiv – også kan relateres til kapital. 'Indvandrer-tæt' bosætning i bestemte områder betegnes *etnisk boligsegregation*, et fænomen der rangerer højt på de vestlige landes boligpolitiske dagsordner.

Implicit i begrebet etnisk boligsegregation ligger en forestilling om manglende integration – de etniske minoriteter betragtes ikke som integreret på det danske boligmarked, da deres bosætningsmønstre og fordeling på ejerformer afviger fra majoritetsbefolkningens. Etnisk boligsegregation tilskrives sædvanligvis manglende integration på arbejdsmarkedet, og integration på arbejdsmarkedet betragtes ofte som nøglen til social integration.

I den danske boligdebat er begrebet 'ressourcesvag' en genganger og går på tværs af etniske skel. Men når man fra bolig- og socialpolitisk hold definerer etniske mindretal som resourcesvage, kan det bero på, at majoritetssamfundet generelt betragter disse befolkningsgrupper som 'kapitalsvage', det vil sige 'kapitalsvage' i henhold til værdiorienteringer, der er indskrevet i den dominerende kultur (Bourdieu). Relateret til integrationsproblematikken, synes etniske minoriteter at have begrænsede muligheder for at hævde sig i kampen om det fysiske såvel som det sociale rum. Dels på grund af manglende økonomisk kapital, for eksempel på grund af arbejdsløshed, men måske i højere grad på grund af manglende social kapital. Social kapital i betydningen ressourcer, der beror på om man tilhører den 'rigtige' gruppe og har forbindelser til de 'rigtige' netværk, der kan bidrage til akkumulation af denne kapitalform. Etniske minoriteter synes at mangle 'adgangsbilletten' til indflydelsesrige netværk, hvilket kan relateres til Hamburgers betragtninger omkring begrænsede reelle muligheder med hensyn til politisk indflydelse samt adgang til arbejdsmarkedet – manglende social kapital begrænser også ens muligheder på boligmarkedet. Denne tilgang til forståelse repræsenterer en del af Bourdieu-perspektivet, der bliver nærmere belyst i afsnit 4.1.

2 Segregation

Segregation betyder adskillelse, og refererer sædvanligvis til en socialt baseret rumlig adskillelse mellem forskellige befolkningsgrupper. Segregation kan således defineres som en form for social distance, der kommer til udtryk gennem befolkningsgrupperes fysiske fordeling i rummet (Børresen 2000b:76ff).

Ofte skelner man mellem tre til fire former for segregation:

Etnisk segregation handler om adskillelse mellem forskellige kulturer, racer, befolkningsgrupper og religioner.

Socio-økonomisk segregation handler om distance og adskillelse mellem individer, der tilhører forskellige socialgrupper, indkomst- og erhvervsgrupper.

Demografisk segregation er først og fremmest en rumlig adskillelse efter alder og køn.

I diskussionerne om *boligsegregation* står *problemhusstande* eller de såkaldte *ressourcesvage* husstande centralt. 'Problemhusstande' er blevet defineret som husstande, der har svært ved at tackle hverdagslivets problemer og repræsenterer en gene for omgivelserne (Hort 1992:31, 32).

Der er ingen vandtætte skot mellem ovenstående segregationstyper, da de på forskellige måder kan overlappe hinanden. Kombinerer man segregationstype 1 og 4 får man begrebet *etnisk boligsegregation*, og følgelig fremstår etniske minoriteter som 'ressourcesvage problemhusstande', der en gene for omgivelserne (Børresen 2000b:77, 78). I diskursen om de udsatte boligområder indgår begrebet 'ressourcesvage beboere'. Hvad begrebet resourcesvag rummer er uklart, men det synes i høj grad at henvise til mennesker, der modtager forskellige former for overførselsindkomster og som ude fra set defineres som marginalgrupper.

2.1 Forklaringer på segregation

I den europæiske bolig- og socialpolitiske debat står, som nævnt, etnisk boligsegregation og ghettoisering højt på den politiske dagsorden, og 'indvandreretæt' bosætning opfattes som en trussel i forhold til national integration og offentlig orden (Wacquant 1996). En generel tendens er, at socialt og økonomisk dårligt stillede befolkningsgrupper samles i bestemte geografiske områder og i de mindst attraktive dele af boligbestanden. I disse 'lavindkomst'- og 'lavstatusområder' synes immigranter fra tredjelande at være stærkt repræsenteret.

Immigranternes bosætningsmæssige koncentrationer i de europæiske storbyer er, ifølge Loïc Wacquant, ikke ghettoer – i disse områder er ingen fælles kultur eller kulturel sammensmeltning – forskellige nationaliteter bor i de samme kvarterer. Disse 'clusters' eller 'klyngebosættninger' har desuden, efter hans opfattelse, stærke indre dynamikker – der er bevægelser – folk flytter væk fra disse områder, når uddannelse og klasseposition forbedres. Og den høje etniske heterogenitet i områderne har, ifølge Wacquant, en anti-ghettoiserende effekt.

De rumlige segregationsmønstre i de vestlige landes storbyer varierer, og der er forskelle mellem landene. Men på trods af forskelle nationalstaterne imellem har de vestlige lande det til fælles, at de nu bliver konfronteret med det Wacquant kalder 'højtudviklet marginalitet' (advanced marginality) (Wacquant 1996:123). Denne form for marginalitet er ifølge Wacquant, tæt knyttet til de mest højtudviklede sektorer af vores økonomier, og deraf begrebet (Wacquant 1997:40). Dette er en form for storby marginalitet, der er vokset frem i løbet af de sidste 30 år – en voksende ulighed, der er gået hånd i hånd med en overordnet velstandsudvikling. En betydelig del af arbejderklassen er, ifølge Wacquant, blevet overflødiggjort som følge af automatisering og computerteknologi. Denne 'højtudviklede marginalitet' viser sig i bosætningen, det vil sige, der er en udpræget tendens til, at den koncentrerer sig til afgrænsede og identificerbare områder og territorier.

I europæiske lande overvåger staten områder, der er domineret af 'eksilerede befolkningsgrupper', hævder Wacquant. Netop denne finkornede bureaukratiske

overvågning af det nationale territorium bidrager til at forhindre udviklingen af ghettoer svarende til områder man finder i amerikanske storbyer. Men, forsætter Wacquant, *samtidig er der imidlertid ikke nogen tvivl om at de europæiske stater evne til at styre territorier med udstødte, er blevet sat på en hård prøve, og det kan godt gå hen og vise sig at de er ude af stand til at leve op til den opgave, hvis de seneste tendenser hen imod en rumlig koncentration af vedholdende arbejdsløshed fortsætter med uformindsket styrke.* (Wacquant 1997:48).

Hvorvidt der findes ghettoer eller ej i de europæiske lande vil i dette notat forblive et ubesvaret spørgsmål, men begreberne 'ghettoisering' og 'ghetto' anvendes med største selvfølgelighed i den offentlige og politiske debat og henviser til segregation som proces og tilstand.

Der findes forskellige forklaringer på *hvorfor* segregation opstår, og her følger tre dominerende forklaringer:

Kulturelle forklaringer lægger vægt på, at der er en afstand mellem landets oprindelige befolkning og minoriteterne. Etnisk segregation forklares med henvisning til forskelle i adfærd og præferencer. I denne forståelse tillægges indvandreteres baggrund eller oprindelsesrelaterede egenskaber stor betydning for graden af tilpasning og integration i det nye samfund.

Etnisk segregation skyldes *diskrimination og kulturracisme* på boligmarkedet – en diskrimination, der reproduceres og forstærkes gennem folkelige forestillinger, hvorved byrummet racialiseres og stigmatiseres. Centrale og lokale offentlige institutioner samt institutioner inden for den private sektor bidrager til at understøtte diskriminationen.

Strukturelle forklaringer lægger vægt på immigranternes manglende eller begrænsede valgmuligheder. Dette tilskrives arbejdsløshed eller underordning på arbejdsmarkedet forårsaget af diskrimination eller manglende ressourcer (Andersson 1998:398).

De tre ovenstående indfaldsvinkler kan hver i sær betragtes som delforklaringer på segregationen – delforklaringer, der griber ind i hinanden og skaber et komplekst billede af den etniske boligsegregation.

2.3 Segregationsmønstre

Vender man opmærksomheden mod forskellige storbyer, fremtræder intet entydigt mønster med hensyn til *hvor* immigranterne er bosat. En undersøgelse, der omfatter otte europæiske og én canadisk storby viser fire typer rumlige mønstre:

Immigranterne er bosat forskellige steder i storbyområdet med højeste koncentrationer af bestemte immigrantgrupper i bycentrum

Immigranterne er bosat forskellige steder i storbyområdet med højeste koncentrationer af bestemte immigrantgrupper uden for bycentrum

Immigranterne er hovedsageligt bosat i centrum, og hvor høj koncentration kun kan påvises såfremt man ser på de forskellige immigrantgrupper samlet

Immigranterne er i overvejende grad bosat uden for bycentrum, hvor også høje koncentrationer af bestemte immigrantgrupper er at finde (Musterd *et al.* 1998:184, 185)

Årsager til de varierende bosætningsmønstre må sandsynligvis ses på baggrund af de forskellige storbyers udvikling og vækst samt boligbestandens sammensætning i de pågældende byer, desuden må der tages højde for de forskellige immigrantgruppers tidspunkt for indvandring samt situationen på bolig- og arbejdsmarked ved ankomst (Børresen 2000b). Med andre ord, strukturelle forklaringer må inddrages i forståelsen af bosætningsmønstrene.

For Danmarks vedkommende har forstadskommuner med almene boligbyggerier fra 1960'erne og 1970'erne især fået meget omtale, det samme gælder for forstadskommuner i Sverige. I lighed med Danmark taler politikerne i Sverige om udsatte boligområder eller segregerede områder med et socialt 'problembillede'. I Sverige er socio-økonomisk segregation i de seneste år blevet koblet sammen med den etniske segregation, hvilket blandt andet skal ses på baggrund af, at det er blevet sværere for indvandrere og folk med lav uddannelse at komme ind på arbejdsmarkedet (Lindén & Lindberg 1991:99, Lithman 1997:79). Ifølge den svenske boligpolitiske udredning fra 1996 er polariseringen mellem velbjergede og udsatte boligområder øget, og indvandregrupperne er overrepræsenteret i lejeboliger og underrepræsenteret i ejerboliger (SOU 1996). I svenske undersøgelser står de såkaldte *Miljonprogram*-områder centralt, det vil sige boligområder opført i 1960'erne og 1970'erne svarende til områder man finder i visse danske forstadskommuner.

Ifølge *Årbog om udlændinge i Danmark* (Indenrigsministeriet 2001: kap. 6, Bosætning), bor over halvdelen af indvandrere og efterkommere i almene boliger opført i perioden 1966-1980 – disse boligområder rummer flest socialt udsatte bebyggelser. Der er en overrepræsentation af indvandrere og efterkommere med lav personindkomst. I Indenrigsministeriets årbog påpeges, at der er en tendens til, at indvandrere og efterkommere i mindre grad end den øvrige befolkning bor i udsatte boligområder, når personindkomsten overstiger kontanthjælpsniveauet. Dette tyder på, at der er en sammenhæng mellem indvandrere og efterkommeres integration på arbejdsmarkedet og deres integration på boligmarkedet (*ibid.*). Hvordan denne tendens skal tolkes er svært at sige, men den gør det relevant at stille spørgsmålstegn ved opfattelsen, at 'indvandrere ønsker at bo i ghettoer'.

Indvandrere og efterkommere er hovedsageligt bosat i lejeboliger, og med hensyn til ejerforhold viser opgørelsen fra Indenrigsministeriet, at 60,8 pct. af indvandrere og efterkommere fra tredjelande bor i almene boliger og 24,8 pct. i boliger ejet af privatpersoner. Tilsvarende er andelen af indvandrere og efterkommere fra Norden, EU og Nordamerika henholdsvis 14,3 pct. og 65,3 pct., hvilket ligner den øvrige befolknings fordeling.

Med hensyn til den geografiske fordeling er der en overrepræsentation af indvandrere og efterkommere fra tredjelande i hovedstadsområdet samt i og omkring de største

bykommuner. Det vil sige, at pr. 1. januar 2001, udgjorde andelen af indvandrere og efterkommere fra tredjelande 7,8 pct. af befolkningen i 5 pct. af kommunerne. Den største andel af indvandrere og efterkommere fra tredjelande findes i Ishøj (22,7 pct.), Brøndby (19,4 pct.) og Albertslund (18,1 pct.), og i den sammenhæng kan tilføjes, at samtlige tre kommuner har en høj andel almene udlejningsboliger (Indenrigsministeriet 2001: kap. 6, Bosætning).

Når det gælder Københavns omegnskommuner, er der i visse kommuner en overvægt af ejerboliger, hvorimod andre kommuner har en stor koncentration af almene boliger. Kommuner med en høj andel almene boliger er: Glostrup, Rødovre, Albertslund, Ishøj, Herlev, Ballerup og Brøndby – og i 1995 udgjorde den almene boligbestand i disse kommuner fra 44 pct. til 68 pct. (Indenrigsministeriet 1995).

3 Et tilbageblik

Fraflytningen af ressourcestærke danskere fra det sociale boligbyggeri i økonomisk udsatte kommuner startede før indvandrerne overhovedet begyndte at flytte ind i begyndelsen af 1970'erne. Det er baggrunden for, at indflytningen af indvandrere, som i for eksempel Ishøjs tilfælde, oprindeligt blev set på som en løsning for de økonomisk svage forstadskommuners udlejningsproblemer i det sociale boligbyggeri. (Schierup 1993:86).

Allerede i slutningen af 1960'erne førte den samfundsøkonomiske udvikling til, at ejerboligerne på grund af skattefradrag og kapitalgevinster blev mere konkurrencedygtige, og byggeriet af ejerboliger steg kraftigt. Dette medførte, at efterspørgslen på de nyere almene boliger faldt, og i begyndelsen af 1970'erne opstod der udlejningsproblemer. Netop udlejningsproblemerne er et væsentligt aspekt at inddrage i forklaringen og forståelsen, når man taler om *hvorfor* man finder koncentrationer af indvandrere i bestemte boligområder (Børresen 1997, 2000b:21).

Arbejdskraftsindvandringen i slutningen af 1960'erne og i begyndelsen af 1970'erne medførte akutte indkvarteringsproblemer, og det blev foreslået at bygge en 'gæstarbejderby' i Avedøre. Oppositionen i Folketinget gik imod en sådan 'ghettoløsning', og mente, at man i stedet burde satse på at få 'fremmedarbejderne' ind i den almindelige boligmasse. På trods af protester blev barakbyen opført, og i slutningen af 1971 flyttede de første beboere ind, men på grund af store udlejningsproblemer startede afviklingen af projektet allerede i efteråret 1972 (Sørensen 1988). Ishøjs daværende viceborgmester Per Madsen, som også var modstander af projektet i Avedøre, argumenterede for, at man skulle afhjælpe indvandreernes bolignød ved at lade dem bosætte sig i de nye, tomme, nybyggede lejligheder i Ishøj. Lejlighederne var store, og det blev betragtet som en god løsning, hvis flere flyttede sammen og delte udgifterne (Schierup 1993, Hjarnø 1997). Indvandrerne blev med andre ord inviteret til at bosætte sig i Ishøj.

I forbindelse med familiesammenføringerne, blev der i 1972 indført et krav om, at familieforsørgeren skulle råde over en passende bolig. I 1973 blev kravet nærmere specificeret ved: *at der i en selvstændig bolig ikke må være to personer pr.*

beboelsesrum, at et enkelt værelse kun må bebos af én person eller ægtefæller uden børn, og at familier med børn skal have selvstændig køkken og toilet (Pedersen m.fl. 1975). Ledige lejligheder, der opfyldte kravet, var hovedsageligt at finde i de nye almene byggerier i forstadskommunerne. Kravet om 'en passende bolig' blev afskaffet i 1983, men er nu, i forbindelse med den nye integrationslov fra 1999, blevet genindført.

Af undersøgelsen *Fremmedarbejdernes boligforhold i Danmark 1975* (Pedersen m.fl. 1975) fremgår det, at de største koncentrationer af indvandrere i København var på Indre Nørrebro og på Vesterbro. Forklaringer på dette mønster mentes at være, at 'fremmedarbejderne' i disse områder enten havde købt lejligheder, der var svære at sælge; at de havde lejet lejligheder gennem boligspekulanter eller gennem København Almennyttige Saneringsselskab. Ved at leje gennem saneringsselskabet var der mulighed for genhusning i almene boliger.

4 Baggrund for undersøgelsen

Eftersommeren 1993 var præget af en ophedet mediedebat omkring indvandrere og flygtninges bosætning i bestemte kommuner og boligområder, og omdrejningspunktet var frygten for 'ghetto-dannelser'. Borgmestre i visse kommuner kom med klare udmeldinger om, at man ikke kunne huse flere flygtninge og indvandrere i kommunernes almene boliger. 'De fremmede' var en belastning for det sociale hjælpeapparat, desuden skabte de bosætningsmæssige koncentrationer nærmest uløselige problemer for skolerne.

I september 1993 blev der nedsat et tværministerielt udvalg, det såkaldte *Byudvalget*, og Byudvalgets første opgave var at kortlægge problemerne i landets kommuner. Udredningen viste, at problemerne var langt mere sammensatte end først antaget, og de etniske minoriteters tilstedeværelse i de såkaldte 'udsatte boligområder' blev ikke betragtet som hovedproblemet – 'etniske problemer' fik en femteplads i problemrækkefølgen (Kristensen 1995). På baggrund af kortlægningen blev der udarbejdet en 30 punkters handlingsplan. På trods af kortlægningens resultater, blev fokus på de etniske minoriteter som 'problem' fastholdt, og 20 ud af handlingsplanens 30 punkter omtaler direkte indvandrere og flygtninge, og herunder integrationsfremmende indsatser. Den handlingsplan, der blev iværksat byggede i stor udstrækning på antagelser og formodninger, og fra forskerhold blev der blandt andet påpeget, at der ikke eksisterede nogen forskningsbaseret viden om, hvor og hvordan etniske minoriteter selv ønskede at bo, og at ønskerne måske var forskellige fra gruppe til gruppe og fra generation til generation (Jeppesen 1994, Hummelgaard m.fl. 1995, 1997). Men der var en udbredt folkelig opfattelse, at 'indvandrere ønsker at bo i ghettoer', at 'indvandrere ønsker at bo i nærheden af landsmænd', en forståelse, der stadigvæk synes at gøre sig gældende. De bosætningsmæssige koncentrationer forstås nærmest som et resultat af indvandrernes bevidste valg og forklares ofte med henvisning til 'deres kultur'. Udeladt i denne tilgang til forståelse er spørgsmålet om de etniske minoriteters reelle valgmuligheder på boligmarkedet.

En undersøgelse fra Amterne og Kommunernes Forskningsinstitut viser, at andelen etniske minoriteter i såkaldte 'udsatte områder' er tredoblet i perioden 1984 til 1993, hvilket må ses på baggrund af den store stigning i flygtningeindvandringen i pågældende periode. Undersøgelsen viser endvidere, at etniske minoriteter i mindre omfang end andre befolkningsgrupper flytter væk, specielt hvis der bor mange etniske minoriteter i forvejen. Fraflytninger er langt mindre end tilflytningen. Desuden, når etniske minoriteter flytter, flytter de i langt højere grad end danskere til andre udsatte områder (Hummelgaard m.fl.1997:65).

Men hvad sker der med indvandrergrupper, der har boet i landet i 20-30 år, bliver de ved med at bo til leje i 'indvandrer-tætte' områder, eller vil deres geografiske fordeling samt fordeling på ejerformer over tid komme til at ligne majoritetens? Hvilke flyttebevægelser finder sted, og hvad er baggrunden for disse bevægelser?

4.1 En teoretisk tilgang til forståelse

Ovenstående danner baggrund for undersøgelsen og ph.d.-afhandlingen *Fremmedhed og praksis – om tyrkiske og pakistanske indvandreres bosætning og boligvalg* (Børresen 2000b). Undersøgelsen bygger på en forestilling om, at processer, mekanismer og bagvedliggende årsager til indvandreres bosætning og boligvalg er langt mere komplekse, end hvad man umiddelbart har indtryk af. Formålet med undersøgelsen var at problematisere bosætning og boligmæssig segregering i en bred social kontekst og sætte spørgsmålstejn ved tilsyneladende selvindlysende forklaringer. I den forbindelse blev opmærksomheden især rettet mod begrebet *boligvalg*.

Boligvalget kan ikke analyseres uden, at der tages højde for hvilke valgmuligheder indvandrere har eller har haft på boligmarkedet. Statistiske opgørelser viser, at etniske minoriteter generelt, i overvejende grad bor til leje i almene og private udlejningsboliger. Tidligere boede en stor andel i kommunale udlejningsboliger, men for Københavns vedkommende er den kommunale boligbestand i de seneste år blevet betydelig reduceret. Udlejningssektoren har desuden sine adgangs begrænsninger. Adgangen til almene boliger reguleres via ventelister og anvisningspraksis; i den private udlejningssektor er det udlejerne der bestemmer – og den private udlejningsmasse er desuden af blandet standard. Hvis valget står mellem en almen bolig af høj kvalitet i et mindre attraktivt område og en 'dårlig' privat udlejningsbolig, er det sandsynligt at valget falder på den almene bolig. Adgangen til de private andelsboliger handler om at have de 'rigtige' netværk og bekendtskaber.

Boligvalget kan ikke analyseres uden, at aktøren 'indskrives' i det sociale rum. Det overordnede perspektiv, der ligger til grund for den empiriske analyse er, som tidligere omtalt, inspireret af den franske sociolog Pierre Bourdieus tilgang til den sociale virkelighed, det vil sige, en sammenvævning af aktør-/strukturperspektivet. Eller sagt på en anden måde, når bosætning og boligvalg skal undersøges, kan der ikke skelnes mellem aktørernes valg og de *sammensatte* strukturelle baggrundsmekanismer. For at skabe en forståelse for *boligvalget* bliver aktørerne – eller rettere sagt agenterne – derfor indskrevet i det sociale rum.

Ifølge Bourdieu, har vores praktiske valg sammenhæng med magtstrukturerne og relationerne i det sociale rum, og individernes tilsyneladende frie valg og fravalg harmonerer med de sociale inklusions- og eksklusionsmekanismer. Men dette har vi som individer svært ved at gennemskue, og vi oplever det som om vi foretager frie valg. Dette skyldes, at vi gennem lang tids erfaring har lært at manøvrere inden for disse sociale strukturer – vi har lært at kende vore muligheder og begrænsninger. Der opstår efterhånden en harmoni mellem de sociale strukturer og de mentale strukturer, og vore præferencesystemer tilpasses de sociale strukturer. I den forbindelse taler Bourdieu om individets habitus eller dispositioner – det vil sige den kropsliggjorte historie eller det sociale i kroppen (Bourdieu 1992, 1994a, Järvinen 1998). Følgelig udgør habitus en slags ramme for menneskelig handlen. At betragte handling som bevidst 'beregning' er ifølge Bourdieu at fornægte habitus: individet er prædisponeret til at handle på bestemte måder og forfølge visse målsætninger. Individer er produkter af bestemte historier, der ligger i habitus (Thompson 1994). Dette 'sociale i kroppen' betyder endvidere, at vi har *en fornemmelse for vor placering eller position i det sociale rum i forhold til andre individer og grupper*. For god ordens skyld kan nævnes, at begrebet 'fornemmelse for position eller placering' er hentet fra Erving Goffmans symbolske interaktionisme (Goffman 1983, 1990). I samme forbindelse kan nævnes, at Bourdieu kritiserer Goffman for ikke at tage højde for aktørens placering i det sociale rum, når han analyserer interaktionen (Bourdieu 1994a).

Positionen i det sociale rum i forhold til andre agenter handler om *kapital*, det vil sige ressourcer, der tillægges bestemt værdi. Her optræder tre hovedtyper kapital: økonomisk, kulturel og social kapital. Økonomisk kapital siger sig selv. Kulturel kapital handler om dannelse og uddannelse i henhold til den dominerende kultur. Social kapital handler om at have de rigtige forbindelser eller forbindelser til indflydelsesrige netværk. Disse kapitalformer repræsenterer, hver især eller samlet, det Bourdieu kalder symbolsk kapital (Bourdieu & Wacquant 1996). Et individ, der er rig på symbolsk kapital høster anerkendelse. Ifølge Bourdieu er ethvert rum hierarkiseret, og i forbindelse med etniske minoriteter, kan der i denne sammenhæng inddrages en yderligere dimension, nemlig, rummets etniske hierarki (Bourdieu 1994b, 1997). I det danske samfund har en dansker sandsynligvis større mulighed for at høste anerkendelse end en person med anden etnisk baggrund.

Et individs position i det sociale rum manifesterer sig ofte i det fysiske rum (Bourdieu 1996). Dette kan illustreres ved at inddrage boligvalget og et steds betydning. Såfremt man har konkret mulighed for at foretage et valg på boligmarkedet vil man sandsynligvis vælge et sted, hvor man befinder sig godt tilpas – et sted, hvor der bor mennesker man har noget til fælles med. Dette betyder, at fornemmelsen for ens placering eller position i det sociale rum er afgørende for det valg man træffer. For de mennesker, der står uden reelle valgmuligheder, synes der allerede at være 'afsat' en plads til dem i det fysiske rum, en plads der er i overensstemmelse med deres position i det sociale rum.

Ifølge Bourdieu har staten en enorm magt over rummet, og boligpolitikken bliver udformet i kampene mellem forskellige repræsentanter for staten, hvor modstridende

interesser ofte gør sig gældende. Den politik, der udspringer fra disse interesser bidrager til 'den politiske opbygning af rummet'. I den grad denne politik fremmer dannelsen af 'homogene grupper med rumlig basis', er den i høj grad ansvarlig for den negative udvikling, der finder sted i visse store boligområder i forstæderne (Bourdieu 1996:157).

De indvandrergupper der indgår i undersøgelsen, går i daglig tale under betegnelsen 'de fremmede', og i analysen bliver fremmedhed og fremmedgørelse betragtet som væsentlige sider ved migranttilværelsen, og implicit i betegnelserne ligger distance og afstande. Oplevelse af fremmedgørelse og fremmedhed bliver i analysen relateret til fornemmelse for position i det sociale rum, hvilket endvidere bliver problematiseret ud fra det perspektiv, at denne fornemmelse er af betydning for bosætning og boligvalg. Lang tids erfaring med en position som 'fremmed', kan/vil medføre en inkorporering af fremmedheden – hvilket kan/vil bidrage til at afføde bestemte strategier for 'overlevelse', bevidste såvel som ubevidste. Hvor grænsen mellem de ubevidste og bevidste strategier går skal være usagt. Én strategi kan for eksempel være, at lægge afstand til majoritetssamfundet gennem psykisk såvel som fysisk tilbagetrækning (Børresen 2000b:83 ff., 169).

4.2 Empirisk tilgang til feltet

Som tidligere nævnt findes tre dominerende forklaringer på hvorfor etnisk boligsegregation opstår – etnisk boligsegregation skyldes: at indvandrere har andre 'kulturbetingede' præferencer end majoriteten, at etniske minoriteter møder kulturracisme og diskrimination, at strukturelle forhold begrænser immigranternes valgmuligheder. Som tidligere nævnt griber disse delforklaringer ind i hinanden og skaber et komplekst billede af fænomenet etnisk boligsegregation, og har betydning for den metodiske tilgang til feltet. I forbindelse med undersøgelsen blev der anvendt både en kvantitativ og en kvalitativ tilgang.

Empirisk blev undersøgelsen afgrænset til udvalgte indvandrergupper, der har været bosat i Danmark siden slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, de såkaldte arbejdskraftsindvandrere og deres efterkommere, og der blev anvendt både en kvantitativ og en kvalitativ tilgang. Gennem registerkørsler blev bosætningsforløb kortlagt, det vil sige de udvalgte gruppers bevægelser på boligmarkedet i perioden 1981-96. Den kvantitative tilgang havde blandt andet til formål at afdække mulige strukturelle forklaringer på bosætningsmønstre. Grundlæggende handlede det om at fremskaffe data, der kunne belyse populationernes fordeling på forskellige ejerformer over tid, og om der kunne påvises eventuelle ændringer i mønstre, for eksempel om der var en stigning i andelen bosat i ejerboliger. Desuden var det af interesse at få belyst om populationerne flyttede fra 'indvandrer-tætte' til mindre 'indvandrer-tætte' kommuner. Kvalitative interview med personer fra de udvalgte befolkningsgrupper blev gennemført med henblik på at gå bagved det umiddelbart observerbare, herunder eventuelle påviselige mønstre i de kvantitative data. Personlige boligkarrierer eller bosætningshistorier, kunne i analysen bidrage til en problematisering af boligvalget.

4.2.1 Den kvantitative del af undersøgelsen

I forbindelse med den kvantitative del af undersøgelse var det nødvendigt at foretage afgrænsninger. Geografiske udgangspunkter for den statistiske del af undersøgelsen blev Indre og Ydre Nørrebro samt Albertslund. I 1981 var Nørrebro en bydel med en stor andel ældre kommunale og private udlejningsboliger, Albertslund en forstadskommune med en stor andel nyere almene boliger. Nørrebro er siden begyndelsen af 1970'erne blevet betragtet som en 'indvandreretæt' bydel, og Albertslund er siden 1970'erne blevet betragtet som 'indvandreretæt' forstadskommune.

Undersøgelsen blev afgrænset til indvandrere og efterkommere med oprindelsesland Tyrkiet og Pakistan, inklusive naturaliserede og personer med andet statsborgerskab. Endvidere blev undersøgelsen afgrænset til mænd i alderen 20-50 år i 1981, defineret som førstegenerationsindvandrere; og drenge i alderen 5-15 år i 1981, defineret som andengenerationsindvandrere.

Der blev lavet et udtræk på alle personer, der opfyldte kriterierne for undersøgelsespopulation med bopæl i statistikdistrikterne Indre og Ydre Nørrebro samt Albertslund Kommune pr.1.1.1981. I alt 1.319 personer indgik i materialet. Populationens bevægelser på boligmarkedet blev fulgt frem til 1996, uden at nye personer kom til.

Danmarks Statistik oprettede et datasæt, hvor der blev hentet oplysninger fra tre forskellige registre: Indvandrere og efterkommere, Bolig- og Bygningsregistret (BBR) samt Arbejdsmarkedsstatistikken. Som nævnt var et af formålene med undersøgelsen at fremskaffe faktuelle oplysninger omkring de udvalgte indvandrergrupperes bevægelser på boligmarkedet. I den forbindelse var BBR-registret af afgørende betydning for kortlægningen af populationernes geografiske mobilitet samt flyttebevægelser mellem forskellige ejerformer. BBR-registret blev først taget i brug i 1981, derfor var dette startåret for kortlægningen.

For hver af de 1.319 personer blev der dannet en 'record', som for hvert år i perioden 1981-96 indeholdt oplysninger om bolig- og beskæftigelsesforhold for den enkelte person.

Da boligbestandens sammensætning på Nørrebro og i Albertslund er forskellig, var det af interesse, at se nærmere på, hvordan dette blandt andet påvirkede flyttebevægelser internt, eksternt og til hvilke ejerformer populationerne flyttede. Når det gjaldt eksterne flytninger var det desuden af interesse at få belyst hvilke områder, de flyttede til. Flyttebevægelserne blev geografisk afgrænset til: Indre og Ydre Nørrebro, resten af Københavns kommune, Ishøj Kommune, Brøndby Kommune, Albertslund Kommune, Høje Tåstrup Kommune, de nordlige kommuner (Lyngby-Taarbæk, Søllerød og Gentofte), resten af landet. Formålet med denne geografiske afgrænsning var blandt andet at belyse spørgsmålet: søger indvandrere til andre indvandreretætte kommuner eller til kommuner med lav 'indvandrerkoncentration'? Formålet ved at inddrage oplysninger fra Arbejdsmarkedsstatistikken var at få belyst, om der kunne påvises en

sammenhæng mellem ændringer i ledighedsgrad og skift af ejerformer. I forløbsanalysen blev der valgt tre måletidspunkter: 1981, 1990 og 1996 (Børresen 2000:97-105, 124-155).

4.2.2 Den kvalitative tilgang

Som tidligere omtalt var formålet med undersøgelsen at problematisere bosætning og boligvalg i en bredere social kontekst ud fra en forestilling om, at de bagvedliggende årsager til de bosætningsmønstre vi observerer er langt mere komplekse end vi umiddelbart har indtryk af. 'Indvandrere ønsker at bo i ghettoer', 'indvandrere ønsker at bo i nærheden af landsmænd' – dette er forklaringer på de bosætningsmæssige koncentrationer – det lyder som om det er 'det frie valg', der styrer bosætningen. Gennem registerkørsler var det muligt at fremskaffe faktuelle oplysninger omkring bosætningsmønstre og flyttebevægelser, men i forståelsen burde de 'bløde' data inddrages.

Tilsammen 15 personer af tyrkisk og pakistansk herkomst blev interviewet, heraf 10 personer defineret som førstegenerationsindvandrere og fem defineret som andengenerationsindvandrere. Udvalgelseskriterierne i forbindelse med førstegenerationsindvandrerne var, at de skulle være ankommet omkring 1970, deres oprindelsesland skulle være Tyrkiet eller Pakistan, de skulle være bosat i Københavnsområdet, herunder forstadskommunerne. For andengenerationsindvandrerens vedkommende var udvalgelseskriterierne forældrenes oprindelsesland, samt at de skulle have bopæl i Københavnsområdet. I forbindelse med de kvalitative interview var det af særlig interesse at få belyst førstegenerationsindvandrerens bosætningsforløb eller boligkarrierer siden ankomst.

5 Analyse

Formålet med den kvantitative tilgang var, som nævnt, at kortlægge nogle faktuelle forhold, herunder at se nærmere på bosætning og mobilitet – hvor bofaste var de udvalgte grupper – ville de over tid flytte til såkaldte ikke-indvandrer-tætte kommuner og hvordan ville deres fordeling være på de forskellige ejerformer? Det var desuden af interesse at få belyst, om graden af tilknytning til arbejdsmarkedet var af betydning for bosætning i henholdsvis ejerboliger og almene udlejningsboliger.

Med hensyn til de udvalgte geografiske områder viste opgørelserne, at fraflytningen fra Nørrebro havde været størst, hvilket sandsynligvis må tilskrives områdets ældre boligbestand, saneringer og renoveringer. I Albertslund – et område med nyere almene udlejningsboliger – havde fraflytningen været betydelig lavere, og der kunne påvises en langt højere intern mobilitet end på Nørrebro. Med andre ord, boligstrukturerne i de to områder var af betydning for bofasthed og mobilitet. Når det gjaldt geografisk mobilitet i perioden 1981-96, var kun én person ud af en population på 1.319 (1981), flyttet til de nordlige kommuner, det vil sige kommuner med en lav andel almene udlejningsboliger (Søllerød, Gentofte og Lyngby-Taarbæk). Det overordnede mønster var, at de flyttede *til* eller *inden for* Københavns Kommune. Én undtagelse var tyrkere

med oprindelig bopæl Albertslund (1981) – de flyttede i overvejende grad til såkaldte indvandrer-tætte nabokommuner.

Som allerede omtalt, blev graden af arbejdsmarkedstilknytning inddraget i et forsøg på at påvise en eventuel sammenhæng mellem arbejdsløshed/beskæftigelse og bosætning i henholdsvis ejerboliger og almene udlejningsboliger. En opfattelse er, at indvandrere bor i almene boliger på grund af arbejdsløshed eller svag tilknytning til arbejdsmarkedet. Ganske overraskende viste talmaterialet en øgning i andelen beskæftigede bosat i almene boliger. Når det gjaldt den beskeden andel indvandrere bosat i ejerboligsektoren, var forskellen mellem beskæftigede og arbejdsløse heller ikke særlig markant (Børresen 2000:136-143).

For hele perioden 1981-96 viste talmaterialet en stigning i andelen bosat i almene boliger og en tilsvarende reduktion i andelen bosat i private og kommunale udlejningsboliger. Den procentvise fordeling på henholdsvis udlejnings- og ejerboliger var relativt konstant i hele perioden 1981-96, en meget høj andel bosat i udlejningsboliger og en meget lav andel i ejerboliger. Andelen af pakistanere bosat i ejerboliger var i hele perioden højere end for tyrkernes vedkommende.

Af talmaterialet fremgik, at de pågældende befolkningsgrupper i overvejende grad blev ved med at bo i udlejningsboliger, og der kunne som nævnt ikke påvises nogen sammenhæng mellem bosætning i almene boliger og arbejdsløshed. Hvorfor blev de udvalgte populationer ved med at bo til leje, og da i overvejende grad i almene boliger? Var årsagen begrænsede valgmuligheder, eller at lejeboligen blev prioriteret frem for ejerboligen? I analysen af det kvalitative materiale, blev der gjort forsøg på at finde mulige forklaringer.

Formålet med de kvalitative interview var at belyse de komplekse mekanismer, der er på spil, når man taler om bosætning og boligvalg – og i nedenstående gøres rede for nogle overordnede træk i interviewmaterialet:

Af interview med førstegenerationsindvandrere fremgår, at de tidligt i 1970'erne måtte støtte sig til egne etniske netværk. De 'klumpede' sig sammen i interimistiske indkvarteringer, og levede tilbages trukket fra det omgivende samfund. I 1973 kom loven om, at herboende indvandrere ved familiesammenføring skulle råde over en passende bolig, disse 'passende boliger' var i stor udstrækning at finde i forstædernes nyere almene byggeri. I interviewmaterialet bliver den indvandrer-tætte bosætning tilskrevet 1960'erne og 1970'ernes bolig- og udbygningspolitik, men samtidigt indgår en anden forklaring på denne tætte bosætning: *tryghed*. Tryghed indgår som forklaring på den tidlige tætte bosætning, og tryghed indgår som delforklaring på de bosætningsmæssige koncentrationer i dag. Ifølge interviewpersonerne er det naturligt at søge sammen med mennesker, man har noget til fælles med. De af interviewpersonerne, der selv bor i såkaldte udsatte områder, er tilfredse med deres boliger og de tager afstand fra betegnelsen 'ghetto'. Den tætte bosætning er ikke, efter deres mening, i sig selv hæmmende for integrationen – det der hæmmer integrationen, er, ifølge interviewudsagnene, diskriminationen, den manglende sociale accept samt

begrænsede åbenhed indvandrerne møder i det danske samfund. Med andre ord, negative holdninger og diskrimination i hverdagen kan udgøre en barriere for den sociale integration (jf. afsnit 1). En videre tolkning er, at oplevelse af 'udelukkelse' kan medføre en mental såvel som en fysisk tilbagetrækning fra majoritetssamfundet.

I interviewmaterialet er integrationsspørgsmålet et centralt tema, og efter 30 år i landet stiller interviewpersonerne sig uforstående over for samfundets måde at håndtere 'integrationsprojektet' på. De føler sig tilsidesat, og hævder, at der mangler en dialog mellem målgruppen(erne) og beslutningstagerne. De efterlyser reel politisk indflydelse, og mener, at ingen lytter til deres synspunkter, og de oplever at blive brugt som kasterbolde i et politisk spil.

Interviewpersonerne definerer sig selv som integrerede, men som repræsentanter for indvandrergrupper samt i rollen som informanter, fremstår de som 'fremmede' i samspillet med det omgivende samfund. Dette repræsenterer et paradoks.

I analysen af de kvalitative interview blev der – på baggrund af den teoretiske forståelsesramme – lagt vægt på at indkredse indvandrernes fornemmelse for position i det sociale rum i forhold til andre agenter. Set i et Bourdieu-perspektiv, er det indvandrernes positionsfornemmelse, der er med til at 'styre' bosætningen og boligvalget – og i den sammenhæng kan der stilles spørgsmålstejn ved, hvor frit dette valg er. Interviewpersoner, der bor i såkaldte udsatte områder med mange indvandrere, giver udtryk for at 'trives' i deres boligområder, dette på trods af, at de ringe eller ingen indflydelse har haft på bosætningen (se eventuelt nærmere om 'paradokset' i: Mikkelsen 2001). En tolkning af denne tilsyneladende tilfredshed er, at præferencerne er tilpasset strukturerne. At 'trives' i indvandrer-tætte områder *kan* tolkes som et udtryk for, at indvandrerne kender deres plads i det hierarkiserede sociale rum. Blandt andre 'fremmede' føler de sig tilpas, hvilket endvidere kan betragtes som en 'overlevelsestrategi' i et samfund, hvor diskrimination synes at være et udbredt fænomen.

Når det gælder boligvalg, er det nødvendigt at sætte spørgsmålstejn ved valgmulighederne. 'Valget' synes at stå mellem at købe en bolig – hvilket kræver økonomisk kapital – eller bosættelse i dele af det almene byggeri, hvor ventelisterne er korte. At etniske minoriteter samles i bestemte boligområder må blandt andet ses på baggrund af udbud og efterspørgsel på boligmarkedet, samt at de reelle valgmuligheder begrænses i form af eksempelvis diskrimination på det private udlejningsmarked og i de private andelsboligforeninger. I forståelsen er det i tillæg nødvendigt at inddrage *komplekset*: integration, segregation og diskrimination – og relatere dette til de etniske minoriteters sammensatte erfaringer som 'fremmede' i rummet. Baggrunden for de koncentrationer vi måler og observerer er komplekse. At 'indvandrere ønsker at bo i ghettoer', at 'indvandrere ønsker at bo i nærheden af landsmænd' er forenkede forklaringer *på* og forståelser *af* den boligmæssige segregering (Børresen 2000b:226-228).

6 Konklusion/perspektivering

Sociale afstande manifesterer sig i det fysiske rum. Den praktiserede bolig-, planlægnings- og udbygningspolitik har uden tvivl været af betydning for de etniske minoriteters bosætningsmønstre og segregation, hvilket kan relateres til Bourdieus tanker om statens magt over rummet, og hvordan staten gennem boligpolitikken har været med til at forme dannelsen af homogene grupper med rumlig basis.

Flere af interviewpersonerne giver udtryk for at trives i såkaldte udsatte områder, områder de ikke selv har valgt at bosætte sig i. Denne 'trivsel' kan relateres til interviewpersonernes 25-30 års erfaringer i et samfund, hvor de er blevet og stadigvæk bliver betragtet som 'fremmede'. I disse boligområder føler de sig 'hjemme', da de kender deres begrænsede muligheder og fornemmer deres position i det sociale rum. Set i dette perspektiv er der en sammenhæng mellem deres oplevelse af fremmedhed og deres praksis.

Én af interviewpersonerne, der underviser voksne indvandrere, hævder, at de bliver sendt fra det ene integrationsprojekt til det andet uden at komme ud på arbejdsmarkedet, og hun spørger: "Hvorfor skal de integreres, når samfundet ikke vil have dem?" Relateret til integration på boligmarkedet er spørgsmålet: Hvilke reelle muligheder har de etniske minoriteter, hvilke dele af boligmarkedet vil have 'dem'? Valgmulighederne er begrænsede blandt andet på grund af diskrimination, åben såvel som skjult.

Så længe etniske minoriteter omtales som 'fremmede' og defineres som værende et 'problem', opretholdes eller reproducere de eksisterende magt- og dominansforhold mellem 'os' og 'dem'. På den baggrund kan man stille spørgsmålstejn ved, hvilke muligheder og hvilken fremtid senere ankomne grupper har i det danske samfund.

Når opmærksomheden rettes mod de unge 'utilpassede' andengenerationsindvandrere i de udsatte områder, er det ikke tilstrækkeligt at søge forklaringen på deres adfærd i deres 'fremmede kulturbaggrund'. Det er også nødvendigt at tage højde for at disse unge mennesker er vokset op i det danske samfund, og at negative erfaringer i hverdagen kan ligge til grund for deres problematiske adfærd.

Helt til slut kan man stille følgende tilsyneladende simple spørgsmål: For *hvem* er den boligbærende segregation et problem?

7 Hvor mangler der viden?

'Hvad sker med indvandrergrupper, der har boet i landet i 20-30 år – bliver de ved med at bo til leje i såkaldte 'indvandrer-tætte' områder, eller vil deres geografiske fordeling samt fordeling på ejerformer over tid komme til at ligne majoritetens? Hvilke flyttebevægelser finder sted, og hvad er baggrunden for disse bevægelser?' Disse spørgsmål dannede baggrund for det beskrevne ph.d.-projekt. Gennem registerkørsler kan flyttebevægelser og bosætningsmønstre kortlægges, men det er ikke tilstrækkeligt. I projektet blev der gjort et forsøg på at problematisere boligvalget, da det ikke er ligetil at forstå *hvorfor*, der er en udpræget tendens til, at befolkningsgrupperne bliver

ved med at bo til leje i såkaldte udsatte områder og at de – som det begrænsede interviewmaterialet viser – tilsyneladende er tilfredse med deres bopæl og tager skarpt afstand fra betegnelsen 'ghetto'. 'Ghetto' er en ekstern definition og opleves som en stigmatiserende betegnelse, der ikke svarer til det boligområde, 'de' identificerer sig med. Der kan være sammensatte årsager til, at det forholder sig sådan, og derom mangler vi viden.

Hvordan leves livet i bydele og boligområder med stor etnisk heterogenitet? Med henvisning til svensk forskning efterlyser kultursociolog Flemming Røgilds en kritisk kulturforskning i Danmark, og hævder, at vi har meget ringe viden om, hvorledes hverdagen udformes i disse bydele, hvorledes de forskellige grupper håndterer mødet mellem tradition og modernitet, hvad der skaber konflikter. Kritisk kulturforskning står her over for opgaver, som kredser om forholdet mellem kultur, identitet og social og politisk mobilisering. En kulturanalytisk indsats på disse områder ville kunne sige noget om, hvad der sker, og i hvilken retning udviklingen går og således kunne fungere som samtidsdiagnose (Røgilds 2001a:58).

Den svenske forsker Irene Molina skriver følgende: En förståelse av boendesegregationen som varken tar hänsyn till de olika inblandade aktörernas maktpositioner i samhället (staten, byggföretagen och olika sociala grupper), eller till ideologiska aspekter, blir bara ofullständig. Att klargöra varifrån, av vem och på vilket sätt konstruktionen av det socio-ekonomiskt och etniskt segregerade stadsrummet genereras er därmed en oumbärlig forskningsuppgift. (Molina 2001:78). Ser man nærmere på de dansk forskning inden for feltet, ville en kritisk belysning af de involverede parters magtpositioner og interesser kunne bidrage til en mere nuanceret forståelse af fænomenet etnisk boligsegregation. (Se fx: Bourdieu 1996:157, Bourdieu & Wacquant 1996:97).

Interviewpersoner i ph.d.-projektet *Fremmedhed og praksis* hævder, at de har været udsat for diskrimination i forbindelse med boligsøgning. Er der reelt tale om diskrimination på boligmarkedet? Hvordan praktiserer kommunerne deres boliganvisning – hvad ligger i målsætningen 'en balanceret beboersammensætning', og hvordan sætter denne målsætning sig igennem i praksis? Dette er et område, der ville være oplagt at få nærmere belyst.

Som det fremgår af ovenstående bør den kvalitative tilgang til segregationsproblematikken styrkes, og herunder se nærmere på hvilken betydning og hvilke konsekvenser segregationen har for de mennesker, der bor i såkaldte 'segregerede områder'. Endvidere bør de komplekse baggrundsmekanismer, der bidrager til at skabe segregationen, inddrages i forståelsen.

Litteratur

- Andersson, Roger (1998): 'Socio-spatial Dynamics: Ethnic Divisions of Mobility and Housing in Post-Palme Sweden'. In: *Urban Studies, Vol.35, No.3, 397-428, 1998*.
- Bourdieu, Pierre (1992): *The Logic of Practice*. Polity Press. Cambridge.
- Bourdieu, Pierre (1994a): 'Socialt rum og symbolsk magt'. I: Staf Calleweart m.fl. (red.)(1994): *Pierre Bourdieu. Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori*. Akademisk Forlag A/S 1994.
- Bourdieu, Pierre (1994b): 'Social Space and the Genesis of 'Classes''. In: John B. Thomson (ed.)(1994): *Language and Symbolic Power. Pierre Bourdieu*. Polity Press. Cambridge.
- Bourdieu, Pierre (1996): 'Et steds betydning'. I: *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Pax Forlag A/S. Oslo. (Artiklen er oprindeligt fra bogen: Pierre Bourdieu et al. (1993): *La misère du monde*. Éditions du Seuil. Paris).
- Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Bourdieu, Pierre & Loïc J.D. Wacquant (1996): *Refleksiv sociologi – mål og midler*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Børresen, Sølvi Karin (1997): 'Danmark. Landerapport: Boligpolitik mod segregation' I: Nordisk Ministerråd (1997): *Boligpolitik mod segregation*. TemaNord 1997:544.
- Børresen, Sølvi Karin (2000a): *Fra Anatolien til Albertslund – en undersøgelse af indvandreres bosætning og boligønsker*. Byforum. By- og Boligministeriet 2000.
- Børresen, Sølvi Karin (2000b): *Fremmedhed og praksis – om tyrkiske og pakistanske indvandreres bosætning og boligvalg*. Ph.d.-afhandling. Statens Byggeforskningsinstitut og Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Goffman, Erving (1983): 'The Interaction Order'. In: *American Sociological Review 1983, vil 48 (February:1-17)*.
- Goffman, Erving (1990): *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin Books. London.
- Hamburger, Charlotte (1997): 'Etniske minoriteter og social integration'. I: Zeuner, Lilli (red.): *Social integration*. Socialforskningsinstituttet 97:9.
- Hjarnø, Jan (1997): *Copenhagen: On the Housing Battlefield. An analysis of the causes of Spatial Segregation in a Multi-ethnic Metropolis and its Effects on Quality of Teaching and the Racist Discourse*. South Jutland University Press. Esbjerg 1997.
- Hort, Sven E Olsson (1992): *Segregation – ett svenskt dilemma? Socialpolitiska och sociologiska synpunkter*. Bilaga 9 till Långtidsutredningen 1992. Finansdepartementet. Stockholm 1992.
- Hummelgaard, Hans m.fl. (1995): *Etniske minoriteter, integration og mobilitet*. AKF. AKF Forlaget. København.
- Hummelgaard, Hans m.fl. (1997): *Udsatte boligområder i Danmark*. AKF Forlaget. København.
- Indenrigsministeriet (1995): *Materialesamling til Hovedstadskommissionens betænkning. Bilag a-d. Betænkning nr.1307*. Indenrigsministeriet. December 1995.
- Indenrigsministeriet (2001): *Årbog om udlændinge i Danmark 2001 – Status og udvikling*.
- Jeppesen, Kirsten Just (1994): *Etniske minoriteter i boligområder*. Serien: De fremmede i Danmark 5. Socialforskningsinstituttet. København.
- Järvinen, Margaretha (1998): *Om Bourdieus reflexiva sociologi*. Sociologisk rapportserie, nr. 5 1998. Københavns Universitet. Sociologisk Institut.
- Kristensen, Hans (1995): 'Byudvalget: socialpolitisk byfornyelse?'. I: *Samfundsøkonomen nr.1 –1995*.
- Lindén, Anna Lisa & Göran Lindberg (1991): 'Immigrant Housing Segregation of Minorities in Western Europe and the United States'. Duke University Press. Durham and London 1991.
- Lithman, Yngve G. (1997): 'Spatial Concentration and Mobility'. In: *Key Issues for Research and Policy on Migrants in Cities. A background paper for the second International Metropolis Conference Copenhagen, 25-28 September 1997*.
- Magnusson, Lena (red.)(2001): *Den delade staden. Segregation och etnicitet i statsbygden*. Boréa Bokförlag. Umeå.

- Mikkelsen, Flemming (2001): *Integrationens paradoks*. Catinét. København.
- Molina, Irene (2001): 'Den rasificerede staden'. I: Lena Magnusson (red.) (2001): *Den delade staden. Segregation och etnicitet i statsbygden*. Boréa Bokförlag. Umeå.
- Musterd, Sako *et al.* (1998): *Multi-Ethnic Metropolis: Patterns and Policies*. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht.
- Pedersen, Jesper Bruus m.fl. (1975): *Fremmedarbejdernes boligforhold i Danmark 1975*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne. København.
- Rapport fra regeringens ministerudvalg (2000): *Bedre integration – en samlet handlingsplan*. Februar 2000.
- Røgilds, Flemming (2001a): 'Kulturstudiernes identitetskriser'. I: *Social Kritik*. Nr. 74 – juni 2001. Tidsskrift for social analyse & debat.
- Schierup, Carl-Ulrik (1993): *På kulturens slagmark. Mindretal og størretal taler om Danmark*. Sydjysk Universitetsforlag. Esbjerg 1993.
- SOU 1996:156: *Bostadspolitik – från produktion till boendepolitik*. Slutbetänkande av Bostadspolitiska utredningen.
- Sørensen, Jørgen Würtz (1988): 'Velkommen Mustafa?' *Debatten om gæstearbejdere og det danske samfund i starten af 1970'erne*. Center for kulturforskning.
- Thompson, John B. (1994): 'Editor's Introduction'. In: John B. Thompson (ed.) (1994): *Language and Symbolic Power. Pierre Bourdieu*. Polity Press. Cambridge.
- Wacquant, Loïc J.D. (1996): 'The Rise of Advanced Marginality: Notes on its nature and Implications'. In: *Acta Sociologica. Journal of the Scandinavian Sociological Association*. Vol.39 No.2 1996.
- Wacquant, Loïc J.D. (1997): 'Marginalitet i storbyerne i det kommende årtusind'. I: *Social kritik. Tidsskrift for social analyse og debat*. Nr. 52-53/97.

BILAG

Udvalgte undersøgelser

I nedenstående præsenteres en liste over udvalgte undersøgelser, der omfatter kvantitative såvel som kvalitative tilgange til forskningsfeltet.

Andersen, Hans Skifter & Thorkild Ærø (1997): *Det boligsociale danmarkskort. Indikatorer på segregation og boligsociale problemer i kommunerne*. SBI-rapport 287. Statens Byggeforskningsinstitut 1997.

Rapporten giver en kortlægning af i hvilke kommuner og i hvilke dele af boligmassen, der især kan forventes boligsociale problemer. Rapporten søger at belyse årsager til boligsociale problemer ved at sammenkæde dem med kommunernes generelle situation, det lokale boligmarkeds sammensætning og den generelle segregation i kommunerne. Kortlægningen viser, at gruppen 'indvandrere fra 3. verdens lande' er den mest segregerede befolkningsgruppe på boligmarkedet.

Beckert, Birgitte & Gitte Lønrot (1987): *Etniske grupper og bosætning*. Geografi og Samfundsfag, Roskilde Universitetscenter.

Rapporten er en analyse af, hvorvidt spredning af indvandrere fremmer deres integration i det danske samfund. Den aktuelle bosætning vurderes, og udenlandske erfaringer inddrages i analysen. På baggrund af en undersøgelse af den tyrkiske Kusca-gruppens bosætning i Danmark konkluderes det, at en tæt og ikke spredt bosætning fremmer integrationen.

Demirtas, Memed (1999): Undersøgelse af boligtrivsel hos familier fra Tyrkiet, samt deres fremtidige ønsker og behov. Boligtrivsel i centrum og AKB Rødovre.

I undersøgelsen er der foretaget kvalitative interview med 18 personer i alderen 20 – 60 år og derover. Fokus er blandt andet rettet mod forholdet mellem forældre og børn relateret til bosætningsspørgsmålet. Valget af boform er afhængigt af børnenes indstilling og holdninger til forældrene – forældrenes fremtid afhænger af børnenes beslutninger.

Diken, Bülent (1995): *Fra Østtyrket til Vestdanmark. Fra landsbyliv til ghettotilværelse i det fascinerende og kedelige Ikast*. Akademisk Forlag. København.

I bogen rettes opmærksomheden mod de komplekse sammenhænge mellem tyrkiske indvandreres dagligliv, boligforhold, arbejdsliv, byens struktur og den fysiske planlægning og lokale politik, der vanskeliggør tyrkernes deltagelse i lokalsamfundets aktiviteter. Ghetto-problematikken debatteres, og som byplanarkitekt præsenterer Diken klyngemodellen ved at tage udgangspunkt i 'et tredje sted', det vil sige et overlappingspunkt eller en arena, hvor de danske og tyrkiske fællesskaber mødes.

Diken, Bülent (1998): *Strangers, Ambivalens and Social Theory*. Aldershot: Ashgate. Grundlaget for bogen er Dikens ph.d.-afhandling, Arkitektskolen i Århus. Det overordnede tema er forholdet mellem indvandrere, indvandrerforskning, planlægning

og politik. Centralt står forhold mellem 'os' og 'den anden' – konstruktionen af 'den fremmede', relateret til magtpositioner. I forbindelse med ghettobegrebet indgår Gjellerupparken i Århus som 'case', og indvandrerpolitik belyses i forhold til social og fysisk planlægning.

Ejrnæs, Morten & Üzemir Tireli (1997): *Etniske minoriteter og hverdagslivet*. Nævnet for Etnisk Ligestilling, 1997.

Undersøgelsen behandler forholdet mellem etnisk ligestilling, deltagelse og sameksistens med majoritetsbefolkningen i boligområderne. Undersøgelsen viser, at 18% af kommunerne tilstræber en jævn fordeling af etniske minoriteter; og at kommunerne ellers kun i ringe omfang organiserer tiltag i forhold til etniske minoriteter i boligområderne.

Gitz-Johansen, Thomas (2001): *Hvad gør de dog her? Etniske minoriteters bosætning i et alment boligområde*. Center for Forskning i Socialt Arbejde. Frederiksberg. CFSA 2001:1.

Rapporten handler om etniske minoriteters boligvalg, boligønsker og hverdagsliv i et almennyttigt boligområde. Gennem interview med personer med flygtninge- og indvandrerbaggrund, gives der et indblik i, hvordan hverdagslivet i et udsat boligområde tager sig ud set fra de etniske minoritetsfamiliers synspunkt.

Hjarnø, Jan (1988): *Indvandrere fra Tyrkiet i Stockholm og København. En Socialantropologisk undersøgelse af to kurdiske indvandrergruppers baggrund i Tyrkiet og deres bolig- og beskæftigelsesforhold i Danmark og Sverige*. Sydjysk Universitetsforlag. Esbjerg.

Undersøgelsen beskæftiger sig med to kurdiske grupper af indvandrere fra Kusca og Ömeranli, som drog til henholdsvis København og Stockholm. Trods den fælles baggrund har de forskellige integrationsmønstre, hvilket – ifølge rapporten – skyldes forskelle i integrations- og arbejdsmarkedspolitikken i Danmark og Sverige.

Hummelgaard, Hans m.fl. (1995): *Etniske minoriteter, integration og mobilitet*. AKF Forlaget. August 1995.

”Bogen handler om de etniske minoriteters geografiske mobilitet, marginalisering og integration på arbejdsmarkedet. Efter nogle års ophold i Danmark bor flygtninge langt mere koncentreret i forholdsvis få kommuner og i bestemte boligområder, end da de kom til landet. Efter at have fået opholdstilladelse flytter mange flygtninge således til kommuner, hvor der er en stor andel (ledige) lejeboliger, mange flygtninge af samme nationalitet og mange flygtninge fra de etniske minoriteter i det hele taget.” (Uddrag fra bogens bagord).

Hummelgaard, Hans m.fl. (1997): *Udsatte boligområder i Danmark*. AKF Forlaget. December 1997.

”Mange ressourcetsvage og etniske minoriteter flytter til udsatte boligområder, og de bor der længe. Omvendt flytter folk med lang uddannelse og fast tilknytning til arbejdsmarkedet væk efter kort tid. Det er flyttemønstre, der har gjort sig gældende i

mange år, der skal brydes, hvis koncentrationen af ressourcetsvage beboere og etniske minoriteter i bestemte boligområder skal mindskes.” (Uddrag fra rapportens bagord).

Hummelgaard, Hans & Leif Husted (2001): Social og etnisk bestemt bosætning – årsager og konsekvenser. AKF Forlaget.

Undersøgelsen søger at give et overblik over forskellige socialgruppers geografiske fordeling. ¾ af indvandrerne bor i belastede boligområder. Flygtninge spredes, men deres flyttemønstre viser, at de efter få års ophold kommer til at bo koncentreret i et begrænset antal kommuner og i bestemte boligområder. Én af årsagerne ”til den stærke boligmæssige koncentration af etniske minoriteter er, at de gerne vil bo i belastede boligområder, hvor de får mulighed for at bo sammen med landsmænd og familie”. (Jf. sammenfatning).

Jeppesen, Kirsten Just (1989): *Unge indvandrere*. Socialforskningsinstituttet, Rapport 89:6. København 1989.

Undersøgelsen handler om andengenerationsindvandrernes situation i det danske samfund. Blandt de temaer der indgår i undersøgelsen er de unges boligsituation. Opmærksomheden er rettet mod unge med oprindelsesland Jugoslavien, Tyrkiet og Pakistan. Spørgsmål om traditionelle husstandsformer bliver belyst, herunder de unges holdninger og ønsker til hvordan de vil bo. Endvidere gøres der rede for de unges geografiske fordeling, samt fordeling på forskellige ejerformer og boligernes størrelse.

Rasmussen, Lars Even (2001): *Flyttemønstre i socialt belastede boligområder*. AKF-Forlaget.

I rapporten præsenteres forskellige analyser af ’danskernes’ udflytningsmønstre og motiver for flytninger fra udsatte boligområder. Undersøgelsen viser blandt andet, at samlet set har andelen af etniske minoriteter kun mindre betydning for beslutningen om at flytte, om end der er forskel på, hvordan forskellige grupper danskere reagerer. Omfanget af sociale problemer har derimod stor betydning for udflytningen af ressourcestærke danskere.

Schierup, Carl-Ulrik (1993): *På kulturens slagmark – mindretal og størretal taler om Danmark*. Sydjysk Universitetsforlag. Esbjerg.

I bogen er opmærksomheden rettet mod virkelighedens sociale uligheder; en virkelighed præget af diskrimination, segregation og udelukkelse af etniske minoriteter på boligområdet, på arbejdsmarkedet og i uddannelsessystemet. I bogen illustreres blandt andet ’ghettoproblematikken’ ved at inddrage Ishøj, og endvidere Ishøj-politikernes bidrag til konstruktionen af et dansk ’indvandrerproblem’.

Schmidt, Garbi & Vibeke Jakobsen (2000): *20 år i Danmark. En undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer*. Socialforskningsinstituttet, 00:11.

København 2000. Undersøgelsen fanger bredt, og blandt de mange temaer er ’nydanskernes’ boligforhold. I undersøgelsen indgår personer med oprindelsesland Tyrkiet, Pakistan og Eksjugoslavien. I undersøgelsen bliver blandt andet spørgsmål om boligønsker belyst og relateret til koncentreret eller spredt bosætning. Opgørelser viser de udvalgte populationernes fordeling på forskellige ejerformer samt boligernes størrelse.

Schwartz, Jonathan M. (1985): *Reluctant Hosts: Denmark's reception of Guest Workers*. Kultursociologiske Skrifter nr.21. Akademisk Forlag.

I bogen beskriver Schwartz indvandreres møde med 'værtlandet', og blandt andet aktionsforskningsprojektet i Vognmandsmarken på Østerbro. Vognmandsmarken står som et grelt eksempel på, hvordan 'gæstarbejderne' i 1970'erne blev ofre for grov boligspekulation. I bogen advarer Schwartz mod at bruge kulturforskelle som forklaring på forhold, der bunder i sociale uligheder, herunder begrænsede muligheder og forskelsbehandling.

Anden litteratur

Børresen, Sølvi Karin (1995): *Aktuel nordisk forskning om indvandreres boligmæssige integration*. En annoteret bibliografi. SBI-meddelelse 109. Statens Byggeforskningsinstitut 1995.

Hammer, Ole m.fl. (1997): *Ghetto eller bolig – etniske minoriteters syn på almene boliger*. Konsulentkompagniet, Lejerbo/Formidlingscentret, Storkøbenhavn.

Hjarnø, Jan (1997): *Copenhagen: On the Housing Battlefield. An Analysis of the Causes of Spatial Segregation in Multi-ethnic Metropolis and its Effects on Quality of Teaching and the Racist Discourse*. Papers, migration No. 23. Danish Centre for Migration and Ethnic Studies. South Jutland University Press.

Jeppesen, Kirsten Just (1994): *Etniske minoriteter i boligområder*. Serien: De fremmede i Danmark 5. Socialforskningsinstituttet. København.

Mikkelsen, Flemming (2001): *Integrationen paradoks*. Catinét. København.

Rasmussen, Lisbeth og Sølvi Børresen (1993): *Hvad er på spil i det 'samspilsramte'?* Om sociale problemer og integration af flygtninge i dele af det almenyttige byggeri. Dansk Flygtningehjælp, Dokumentationscentret, november 1993.

Røgilds, Flemming (2000): *Charlie Nielsens rejse. Vandringer i multikulturelle landskaber*. Forlaget politisk revy. København.

Se desuden publikationer fra:

Center for Tværkulturelt Boligarbejde (www.ctb.dk)

© Sølvi Karin Børresen

ISSN 1601-5967

Published by:

AMID

Aalborg University

Fibigerstraede 2

DK-9220 Aalborg OE

Denmark

Phone + 45 96 35 91 33

Fax + 45 98 15 11 26

Web: <http://www.humsamf.auc.dk/amid>

AMID – Akademiet for Migrationsstudier i Danmark
The Academy for Migration Studies in Denmark

Director: Professor dr. phil. Ulf Hedetoft

The Academy for Migration Studies in Denmark, AMID, is a consortium consisting of researchers at research centers representing three institutions of higher education and two research institutes. AMID is supported by the Danish Research Councils of the Humanities and the Social Sciences.

The Consortium consists of the following members:

Aalborg University--Department of Sociology, Social Studies and Organization, Department of Economics, Politics and Administration, as well as *SPIRIT* (School for Postgraduate Interdisciplinary Research on Interculturalism and Transnationality) and Institute for History, International and Social Studies. Aalborg University is the host institution.

The Aarhus School of Business--CIM (Centre for Research in Social Integration and Marginalization).

Aarhus University--Department of Political Science.

The Danish National Institute of Social Research (Socialforskningsinstituttet, SFI).

The Institute of Local Government Studies (Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, AKF).